

Undervisning och ledarskap 2020

- Analysrapport över hur utbildningen och undervisningen utvecklas i Varbergs kommunala förskolor
-

**VARBERGS
KOMMUN**

Sammanfattning

Undervisning och ledarskap är en analysrapport för den kommunala förskolan. Rapporten följer upp delar av nämndens mål och nationella mål. Rektorer, verksamhetschef och representanter från förvaltningens kvalitetsteam möts under vårterminen i kvalitetsdialog, en process som syftar till analys och stöd i förskolornas utvecklingsarbete. Kvalitetsdialogerna har varit kollegiala där fem rektorer har träffats samtidigt för att fördjupa varandras analys och få lärdomar av varandra. Fokus på dialoger har varit på förskolornas utvecklingsplansarbete, vad behöver utvecklas och varför. Både styrkor och dilemman har lyfts under dialogen.

Beskrivningar och analyser i rapporten visar på en utvecklingsorienterad förskola som tydligt arbetar med att höja kvaliteten på utbildningen och undervisningen utifrån den reviderade läroplanen Lpfö 18 och nämndens mål. Förskolorna har till stora delar liknande utvecklingsområden och i arbetet är rektors pedagogiska ledarskap och organisering, ledande rollers stöd och ledning samt pedagogers förhållningssätt och kompetens avgörande för kvaliteten i utbildningen.

Sammanfattningsvis har tre områden identifieras där det finns en utveckling i kvalitet och som bör värnas framåt:

- Systematiskt arbete med att utveckla utbildning och undervisning i förskolan för att höja kvaliteten enligt den reviderade läroplanen Lpfö 18, vilket bidrar till hela undervisningsprocessen: planering – genomförande – analys.
- Rektorerers gemensamma ledning i de geografiska teamen, och tillsammans med ledande roller, för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning. Det bidrar både till utveckling av organisation och innehåll för pedagogernas systematiska kvalitetsarbete och utvecklingsarbete.
- Långsiktig målstyrning med fokus på verksamhetens grunduppdrag och medarbetarnas delaktighet för att sträva mot nämnds- och läroplansmål.

Sammanfattningsvis har tre utvecklingsområden identifieras:

- Utveckling av *hela* läroplansuppdraget så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet i utvecklingsarbetet och i utbildningen. Det är av vikt att utvecklingsarbetet bidrar till alla delar av uppdraget, vilket kommande analyser också behöver synliggöra tydligare.
- Systematisera och utveckla arbetet med uppföljning, utvärdering och analys av utbildningens och undervisningens måluppfyllelse. Konkreta utvecklingsområden är bland annat på att öka kvaliteten i analys och dokumentation av barns utveckling och lärande.
- Likvärdiga förutsättningar och likvärdig kvalitet på förskolorna för pedagogernas utvecklingsarbete och barnens utveckling och lärande.

På rektorsmöte hösten 2020 fördjupas hur förskolorna och förvaltningen kan formera sig utifrån analysen, med utgångspunkt i vilka ledarhandlingar som kan förfinas och utvecklas på alla nivåer.

Nationella och lokala mål

Det systematiska kvalitetsarbetet syftar till att analysera måluppfyllelse både för nämndens mål och nationella mål. Processerna i kvalitetsarbetet belyser flera mål samtidigt och analysen berör därför många områden. I årets *Undervisning och ledarskap* är de nationella målen som är fetstilade nedan de som är i förgrunden, tillsammans med alla tre nämndsmål. Rapporten är en del i att följa upp målen. Bedömning av nämndsmålen måluppfyllelse i sin helhet görs i nämndens årsredovisning.

Normer och värden

Omsorg, utveckling och lärande

Barns delaktighet och inflytande

Förskola och hem

Övergång och samverkan

Uppföljning, utvärdering och utveckling

Förskollärares ansvar i undervisningen

Rektorns ansvar

Innehåll

Sammanfattning	2
1. Inledning.....	5
2. Läroplansresan i förskolan fortsätter	6
3. Ökat fokus på att kvalitativt följa måluppfyllelse utifrån läroplansmål	9
4. Lär miljöer, anpassningar och stöd i fokus	11
5. Rektorer leder och organiserar för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning	13
6. Avslutning	17
6.1. Kvalitet att värna.....	17
6.2. Utvecklingsområden	17
7. Källförteckning.....	19

1. Inledning

Skollagen (2010:800, kap. 4, 3§) fastslår att varje huvudman inom skolväsendet ska på huvudmannanivå följa upp utbildningen genom ett systematiskt kvalitetsarbete. Detta genomförs enligt årshjul för det systematiska kvalitetsarbetet som innehåller fyra delmoment: *Undervisning och ledarskap* syftar till att följa och analysera arbetet med att främja barns lärande. *Värden och lika möjligheter* sätter fokus på barns och elevers lika möjligheter i förskola och skola. *Förutsättningar och resultat* följer resultat i relation till olika förutsättningar på förskolorna. *Insatser och fokusområden* innebär uppföljning och analys av riktade insatser eller andra prioriterade fokusområden.

Rektorsdialoger

Rektorer, verksamhetschef och representanter från förvaltningens kvalitetsteam möts under vårterminen i kvalitetsdialog. Kvalitetsdialogerna har varit kollegiala där fyra till sex rektorer har träffats samtidigt för att fördjupa varandras analys samt delge erfarenheter och råd. Dialogerna har haft fokus på förskolornas utvecklingsplansarbete – vad som behöver utvecklas och varför. Både styrkor och dilemman har lyfts under dialogen.

På rektorsmöte hösten 2020 fördjupas sedan hur verksamheterna och förvaltningen kan formera sig utifrån analysen, med utgångspunkt i vilka ledarhandlingar som kan förfinas och utvecklas på alla nivåer.

Analys och sammanfattning

Analys av kvalitet och utvecklingsområden har genomförts av förvaltningens kvalitetsteam utifrån dialogerna. Fokus är både på enheternas och förvaltningens arbete. Det som *många dialogsamtal berört* eller som i någon dialog visat sig vara *särskilt starkt kopplade till* målen och barnens möjligheter till lärande beskrivs i rapporten. I avsnittet *Avslutning* sammanfattas de områden där en tydlig kvalitetshöjning över tid syns samt de utvecklingsområden som identifierats.

2. Läroplansresan i förskolan fortsätter

Den reviderade läroplanen Lpfö 18 trädde i kraft 1 juli 2019. Sedan 2018 har Varberg på ledningsnivå arbetat med att identifiera och utveckla områden som är nya eller förstärks i den reviderade läroplanen. Utvecklingsarbetet har det senaste året intensifierats på förskolorna och planeras att fördjupas på olika sätt de kommande åren. Utvecklingsarbete syftar till att stärka alla delar av förskolans uppdrag – att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet.

Fokus är framförallt på undervisningsprocessen, individuell dokumentation för varje barns utveckling och lärande, språkets betydelse för utbildningen i relation till barns olika modersmål, digitalisering och leken som bärande i utbildningen. Rektorerens beskrivningar om pågående och framtida utvecklingsarbete visar att implementering av läroplanen tydligt är i fokus för förskolan och kommer att vara det under hela mandatperioden. Mot bakgrund av Skolinspektionens rapport av förskolans kvalitet i Sverige är det positivt att läroplanen så tydligt lyfts fram av rektor.

Skolinspektionen lyfter bland annat att läroplanen ska vara ett levande dokument vars innehåll och intentioner omfattar alla som arbetar i och för förskolan, och att alla nivåer av styrkedjan behöver arbeta för att implementera läroplansuppdraget.¹

Att utveckla hela undervisningsprocessen

I arbetet med den reviderade läroplanen är fördjupning av begreppen utbildning och undervisning tydligast i fokus på förskolorna. Under 2019 fanns en studiecirkel för rektorerna i förskolan, och på förskolorna har pedagogerna sedan dess fördjupat sig i litteratur och olika frågeställningar på studiedagar och annan utvecklingstid.

Samtliga förskolor planerar att fortsatt utveckla hela undervisningsprocessen: kartläggning, planering, genomförande, observation, analys, ny planering,

Arbetet blir mer och mer konkret och fokus är numera på att införa och/ eller tydliggöra pedagogiska planeringar, dokumentation av planering och analys, individuell dokumentation av barnens lärande och utveckling med mera. Områden som behöver utvecklas är att gå från att beskriva aktiviteter med barnen till att systematisera analys av den undervisning som sker och hur den har bidragit till barnens lärande, att planera för undervisning utomhus och dokumentera delar av den spontana undervisningen.

Ledande roller på förskolorna driver ihop med rektor arbetet framåt. De ledande rollerna är ofta utsedda utvecklingspedagoger, förstelärare, specialpedagoger, etcetera.

I utbildningen ingår undervisning.

Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen.

Undervisningen ska utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant eftersom barns utveckling och lärande sker hela tiden. Förskollärare ska ansvara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barns utveckling och lärande.

Källa: *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*

¹ Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och måloppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*. Sid. 9

Forskning beskriver vikten av tydligt fokus på förskolans läroplansmål och koppling till vilka innehållskunskaper och förmågor som ska utvecklas hos barnen i förskolans undervisning, för annars kommer undervisning i förskolan enbart att handla om hur pedagogerna förhåller sig till barn.² Att arbeta med hela undervisningsprocessen blir därför centralt för förskolan. I alla steg är systematik och dokumentation av stor vikt. Rektorer beskriver att det sker en tydlig utveckling på förskolorna men att de kvaliteten i de olika delarna i undervisningsprocessen är varierad och viktiga utvecklingsområden framåt.

Individuell dokumentation av barns lärande och utveckling

Läroplansskrivningen att ”varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt följs, dokumenteras och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål”³ har inneburit nytt fokus i förskolan. Tidigare arbete med att dokumentera utbildningen på gruppnivå är fortsatt en viktig del för förskolan men nu tillkommer ett tydligare dokumentationskrav avseende varje barn. Den individuella dokumentationen bidrar enligt de rektorer där förskolorna arbetat mer med detta till att se varje barns lärande och utveckling i relation till den undervisning som genomförs, det vill säga att kunna följa barnens progression. Det bidrar också till att förskolan blir mer målstyrd genom att pedagoger i arbetet med den individuella dokumentationen relaterar sin undervisning till varje barn.

Flera förskolor lyfter också fram barns delaktighet i dokumentation som ett viktigt utvecklingsområde. Att barn är delaktiga, till exempel genom att reflektera kring pedagogers dokumentation om vad de lärt sig eller skapa en del av dokumentationen genom att fota varandra, stödjer barnen att få syn på vad de ha lärt sig i förskolan men också för pedagoger att genomföra en del av sin reflektion och dokumentation i barngrupp. Ett utdrag på en faktisk individuell dokumentation som visar utveckling hos ett individuellt barn syns nedan. Exemplet är en kortversion och presenteras i en annan grafisk design än originalet som också innehåller bilder och film.

Var är vi?

Namn är intresserad av bokstäver, kan skriva sitt namn och börjar förstå nyttan och funktionen av skriftspråket.

Vart ska vi?

- intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och hur de används för att förmedla budskap (ett av flera läroplansmål som lyfts fram)

Hur gör vi?

Vi skapar bokstäver med olika material, skriver planeringslista inför fjällsemester, vi lånar bok på biblioteket och pratar om berättelser.

Hur blev det?

Namn har tagit stora kliv in i skriftspråkets värld. Hen är intresserad av att skapa meddelanden och listor och ser användningen av bokstäver i kommunikation.

² Björklund, Pramling (red.) (2018) Undervisning, lek, lärande och omsorg – förskolans hörnstenar i Sheridan, Williams (2018) Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt. Skolverket. Sid. 101

³ Skolverket (2018). *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*. Sid. 18

Förvaltningsövergripande arbete har skapat förutsättningar för förskolorna att dokumentera genom en ny digital plattform för dokumentation, vilket också är en plattform för kontakt med vårdnadshavare samt mottagande skolor. Utdraget ur dokumentationen ovan är kommunicerad med vårdnadshavare genom plattformen och den eller liknande dokumentation kan också gå vidare till skolan. Det pågår ett implementeringsarbete med förvaltningsövergripande stöd i vad som bör dokumenteras på individnivå och delges till vårdnadshavare samt mottagande skola där alla förskolor har representanter.

Språk och kommunikation

Medvetet arbete för att lyfta språkets betydelse och kommunikation mellan barn och mellan vuxna och barn ingår i flera förskolors arbete framåt. Utvecklingsområdet har sitt ursprung i olika initiativ men har det gemensamma syftet att utveckla förskolans kvalitet. Förskolor med många flerspråkiga barn lyfter särskilt fram området och planerar att delta i förvaltningsövergripande satsning för att öka kompetensen för språkinläring. Insatser och fokus rörande flerspråkighet upplevs ha saknats i förskolan de senaste åren. Som fördjupning framåt planeras både fokus på hur andraspråksinläring sker och hur förskolan arbetar med mål i läroplanen att barn ska utveckla sitt modersmål.

Att öka medvetenheten, kunskapen och förståelsen kring betydelsen av språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt lyfts också av fler förskolor än de med många flerspråkiga barn. Språket har en stor plats i läroplanen och är ett tydligt fokus i utbildningen.

Digitalisering som pedagogisk tillgång

I både förvaltningsövergripande verksamhetsplan och i flera av förskolornas utvecklingsplaner lyfts digitalisering fram. Syftet är att digitaliseringen ska stärka verksamheten i flera perspektiv. Exempel är en undervisning som ger ökade möjligheter för barnen att utveckla digital kompetens, att pedagoger utvecklar sin kompetens om digitala verktyg och tjänster samt att de digitala verktygen ska nyttjas i ett tydligt pedagogiskt syfte och vara en naturlig del av barnens lärmiljö. Det vill säga att de digitala verktyg som finns i barnens miljö introduceras av barn och pedagog utan att det innebär passiv skärmtid. Rektorerna upplever variation i pedagogers intresse och kunskap om digitala verktyg och tjänster. Även tillgång till detta på olika förskolor beskrivs som varierad.

Digital kompetens i förskolan enligt Skolverket

”2017 beslutade regeringen om en nationell digitaliseringsstrategi för skolväsendet. Förskolans läroplan har reviderats utifrån den strategin. I del 1 står det under rubriken Kommunikation och skapande att: ”Utbildningen ska också ge barnen förutsättningar att utveckla adekvat digital kompetens genom att ge dem möjlighet att utveckla en förståelse för den digitalisering de möter i vardagen. Barnen ska ges möjlighet att grundlägga ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att de på sikt ska kunna se möjligheter och förstå risker samt kunna värdera information.” Utvecklingen går fort inom det här området och vad som är adekvat kompetens kommer förstås att förändras över tid.”

Källa: Skolverket.se. *Guide och webinarium om förändringarna i Lpfö 18*. Hämtat 11 juni 2020.

Lekens betydelse

I läroplanen skrivs det fram att lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande och ska ha en central plats i utbildningen. Flertalet förskolor lyfter fram leken i sitt utvecklingsarbete framåt med fokus på att leken ska vara en del av utbildningen och undervisningen snarare än ”fri lek” för barnen eller ”rast” för pedagogerna. Det betyder att leken både ska ha en betydande plats i den målstyrda undervisningen och kunna vara mera fri beroende på syfte. Flera rektorer beskriver att de vill se *aktiva och lekande pedagoger* och att leken fortsatt måste få genomsyra förskolans utbildning vilket stämmer väl överens med läroplanen. Även forskningen lyfter fram leken som viktig men inte oproblematiske. Ett forskningsinlägg syns i faktarutan nedan.

”Få aspekter av förskolans praktik är så kontroversiella som **synen på lek**. Många, både förskollärare och forskare, säger att barns lek är deras egen värld och den ska vuxna inte blanda sig i (Steinholt, 1999). Ett annat synsätt är att förskollärare har en roll i barns lek genom att stimulera och bidra till nya erfarenheter och material som utvecklar leken, som att med barnen besöka eller själv skapa varierande miljöer eller att hämta information i böcker och andra media. Det tredje alternativet, som börjar bli allt mer diskuterat är förskollärarens delaktighet i leken (van Oers, 2012). Om förskolläraren går med i leken på barns villkor kan leksituationer bli didaktiska genom att förskolläraren då är en mer kompetent deltagare som kan utmana förgivettaganden (som normer) och problematisera problemlösningstrategier (som tekniska lösningar). Vi menar dock att alla tre synsätten på förskollärarens roll utanför eller i barns lek har sin plats i förskolan. Ibland behöver barn leka själva utan inblandning av förskollärare, men förskollärare behöver också var lyhörda och bidra till att barns lekar utvecklas, och ibland vara delaktig själv. Det är detta som är ett uttryck för professionalitet, att förstå när man som förskollärare ska hålla sig utanför eller bli delaktig.”

Källa: Björklund, Pramling (red.) (2018) *Undervisning, lek, lärande och omsorg – förskolans hörnstenar* i Sheridan, Williams (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket. Sid. 105

3. Ökat fokus på att kvalitativt följa måluppfyllelse utifrån läroplansmål

Flertalet rektorer har utgått från Skolinspektionens rapport när de allt tydligare lyfter fram arbetet med måluppfyllelse i förskolan för sina medarbetare. I rapporten beskrivs att förskolan inte är tillräckligt aktivt målstyrd och därmed riskerar barnen att förlora en rad tillfällen där de skulle kunna få möjlighet att använda sin potential att utmanas och lära i riktning mot målen i läroplansuppdraget. Vissa av målen i olika läroplansområden blir inte synliga i förskolan, förskolepersonalen arbetar ibland med delar av målen inom ett område men inte inom andra.⁴ Att måluppfyllelse är mer i fokus än tidigare bidrar också till starka alla delar av förskolans uppdrag då målen spänner över hela uppdraget.

⁴ Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*. Sid. 7

Rektor organiserar för att läroplansmålen ska vara i fokus för pedagogerna

Rektorerna organiserar och analyserar på olika sätt hur läroplanens områden tas om hand i utbildningen och undervisningen. I flera fall provar rektorerna nya grepp för att stödja pedagogerna att reflektera över sin undervisning i relation till hela läroplanen. Exempel är dokumentationsmallar där pedagoger får stöd att beskriva sin undervisning runt olika läroplansområden samt efterföljande analys av rektor och olika ledande roller som kopplas tillbaka till pedagoger i vilka områden förskolan behöver ha fokus på framåt. Om de i analys upptäcker att något område inte har varit i fokus kan rektor sedan styra utbildningen mot nya områden, till exempel att berättelser, fantasi och föreställningsförmåga ska vara ett övegripande tema om förskolan tidigare haft en tonvikt vid fakta i sin undervisning. På så vis säkerställer rektor att förskolan ger barnen möjligheter att lära inom hela läroplanen. Även strukturerade dialoger för pedagogerna där läroplansområden och mål är i fokus i samtalet organiseras av rektor. Faktarutan till höger visar hur några förskolor planerar att samtala runt läroplansområden för att ge pedagoger stöd i att reflektera och utveckla undervisningen.

Pedagogerna ska rikta sin undervisning utifrån läroplansmål och dokumentera hur undervisningen de genomfört bidragit till olika mål. 33 stycken mål är tydligt framskrivna i läroplanen, även om det går att identifiera fler under avsnitt där målen inte är tydligt framskrivna. Målen är vida och kräver tid och kompetens att undervisa om. Två exempel på läroplansmål är:

- *förmåga att skapa samt förmåga att uttrycka och kommunicera upplevelser, tankar och erfarenheter i olika uttrycksformer som bild, form, drama, rörelse, sång, musik och dans,*
- *förståelse för rum, tid och form, och grundläggande egenskaper hos mängder, mönster, antal, ordning, tal, mätning och förändring, samt att resonera matematiskt om detta.*

Läroplanen har höga förväntningar på förskollärare och övriga pedagoger i arbetslaget som ska genomföra undervisningen. Forskning visar att förskollärarna behöver kunskaper och förmågor att undervisa om flertalet olika ämnesområden, för barn i olika åldrar och med olika behov samt visa omsorg med barnen. De ska förstå hur barn lär sig inom olika områden och behöver reflektera vad varje mål i

Läroplansdialoger, exempel från förskolor i Varberg

”Syfte: Samtal för att skapa en gemensam grund i arbetslaget och synliggöra vårt läroplansuppdrag samt om ni har behov av stöd för att utföra det på bästa sätt. Fokus ligger på reflektion kring er och den utbildning ni formar, inte på att svara så bra som möjligt.

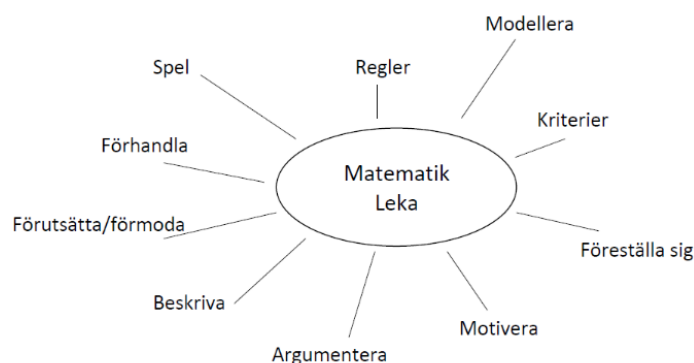
Omsorg, utveckling och lärande

1. Vilka möjligheter har varje barn på vår förskola att bli nyfiken på, utforska och lära om
 - a. matematik
 - b. naturvetenskap(...)
2. Hur arbetar vi för att omsorg, utveckling och lärande ska bilda en helhet?

Barns delaktighet och inflytande

1. När är vi nyfikna på barnens tankar? Vad upplever vi att barnen är intresserade att ta ansvar för och utöva inflytande över?
2. Hur gör vi barnen delaktiga i projekt och dokumentation?
3. Hur arbetar vi för att barnen ska få inflytande över arbetssätt och innehåll?”

läroplanen innebär för barnet i undervisningen.⁵ För att stödja pedagoger i undervisningsuppdraget organiserar rektorer ofta för handledning och dokumenterat stöd av olika slag. Stödmaterial för att visa vad pedagoger kan lyfta in i sin undervisning om matematik syns i bilderna nedan, vilka är framtagen för ett antal förskolor. Bilderna visar hur olika perspektiv som att räkna och leka matematik kan bidra till barnens utveckling och lärande, och stödja pedagogerna vida uppdrag.

4. Lärmiljöer, anpassningar och stöd i fokus

Förskolorna arbetar med att utveckla lärmiljöerna för barnen. Lärmiljöer som inbjuder till upptäckarlust och meningsskapande benämns ofta som ”den tredje pedagogen”, vilket innebär att förutom pedagogen och barnet själv är miljön avgörande för lärandet och meningsskapandet.⁶ I och med att allt fler förskolor organiserar sig så att barnen rör sig mellan olika delar snarare än befinner sig i ett fåtal rum, och att rummen möbleras om beroende på de ämnesöverskridande teman/ projekt utbildningen fokuserar på för stunden, blir lärmiljöerna mer stimulerande för barnen. Även de sociala lärmiljöerna får ett stort fokus, att arbeta med relationer mellan barnen och mellan barn-vuxen som en viktig grund för utbildningen. Fokus på lärmiljöer visar återigen hur förskolorna strävar efter att utveckla hela uppdraget inom ramen för deras prioriterade utvecklingsarbete.

Nedan beskrivs några områden som är i fokus i förskolorna. Ett kvalitetsperspektiv kommer att fördjupas under höstens systematiska kvalitetsarbete för förskolan i Varberg som benämns *Värden och lika möjligheter*.

Barnhälsadialoger för att utveckla lärmiljöer, anpassningar och stöd

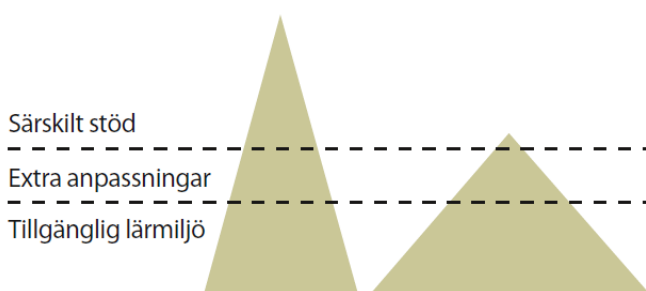
Förskolornas barnhälsaarbete har de senaste åren utvecklats genom systematiserade och tvärprofessionella barnhälsamöten, där rektor och specialpedagog möter arbetslagen med fokus på tillgängliga lärmiljöer, anpassningar och stöd.

⁵ Sheridan, Williams (2018) *Forskning om förskolans undervisning* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket. Sid. 34

⁶ Persson-Åkeblom (2011). *Miljön – den tredje pedagogen*. Artikel i forskoleforum.se, hämtad 15 juni 2020.

Barnhälsamötena utvecklas kontinuerligt i innehåll och form, till exempel genom att skruva på frågeställningar inför och under mötet. Ett viktigt område är att medvetandegöra och implementera förskolans likabehandlingsplan för varje arbetslag. Rektorerne lyfter framförallt vikten av barnhälsadialoger för att utveckla främjande med generella lösningar för barngruppen, istället för att börja med att ge individuella anpassningar eller särskilt stöd till enskilda barn som ofta upplevs enklare men inte lika långsiktigt hållbart. Det kan till exempel handla om barn som visar tecken på neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF), där specialpedagog kan stödja arbetslaget kring vilka tidiga tecken barnen kan visa och hur lärmiljön kan anpassas efter det. Precis som i skolan arbetar förskolan medvetet för att vända på synsättet att gå ifrån individuella lösningar till mer tillgängliga lärmiljöer på gruppnivå för barnen.

Tillgängliga lärmiljöer handlar här om tre perspektiv – pedagogiska, sociala och fysiska – vilka beskrivs i faktarutan. Specialpedagogiska myndigheten (SPSM) beskriver att "(t)illgängliga lärmiljöer ger barn och elever bättre förutsättningar i lärandet. Det kan minska behovet av särskilt stöd, vilket sparar tid på alla nivåer i verksamheten. Tid som kan nyttjas till ett aktivt och systematiskt arbete för att ge varje barn och elev bästa förutsättningar att nå så långt som möjligt i sitt lärande."⁷ Tillgänglighetsmodellen från SPSM nedan visar på utgångspunkten att börja med lärmiljön före det individuella stödet.⁸

Illustrationen synliggör vinsten med att arbeta för en tillgänglig lärmiljö samt relationen till extra anpassningar och särskilt stöd.

Övergångar

Övergångar är ett annat område som kommer att fördjupas i kommande kvalitetsarbete *Värden och lika möjligheter*. I vårens dialoger beskriver rektorerne att de arbetar med övergångar gentemot förskoleklass och fritidshem men också internt på förskolan, till exempel när ett barn går från en grupp och lärmiljö för 1-2

Tillgängliga lärmiljöer

Den **sociala lärmiljön** handlar om att alla barn och elever oavsett förutsättningar ska få goda möjligheter att vara delaktiga i ett socialt sammanhang. Känslan av gemenskap, normkritik och attityder är bärande delar.

Den **pedagogiska lärmiljön** syftar till att differentiera lärandet för att möta alla elever oavsett behov. Pedagogiska strategier, lärverktyg och hjälpmedel är bland annat i fokus.

Den **fysiska lärmiljön** handlar om att skapa en tillgänglig miljö för elevers lärande. Rum för lärande, ljud- och visuell miljö är viktiga delar.

Källa: Specialpedagogiska myndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 48-88

⁷ Specialpedagogiska myndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 9

⁸ Specialpedagogiska myndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*. Sid. 9

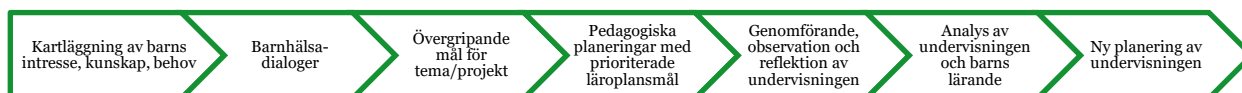
åringar till en för 2-4 åringar. Övergångsdialoger handlar både om sociala och pedagogiska aspekter, hur fungerar gruppen med varandra och andra barn samt vad har gruppen haft för ämnesöverskridande teman/projekt och hur kan barnen utmanas vidare i lärandet.

5. Rektorer leder och organiserar för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning

Systematiskt kvalitetsarbete

Mycket av de beskrivningar som gjorts hittills i rapporten berör det som går under benämningen systematiskt kvalitetsarbete, vilket förenklat utgår från frågeställningarna *var är vi – vart ska vi – hur gör vi – hur blev det*. I grunden handlar det om att följa barnens utveckling och lärande i relation till frågeställningarna, och därefter analysera vilket stöd och utveckling pedagoger behöver för att ge förutsättningar för att barn ska kunna utvecklas, men även vad som behöver utvecklas på organisationsnivå för utbildningens och undervisningens kvalitet.

I det systematiska kvalitetsarbetet för pedagogerna, där barnens utveckling och lärande ska vara i centrum, arbetar förskolorna oftast med ett årshjul som innehåller följande steg:

Upplägget har funnits i flera år och utvecklas hela tiden, ofta genom att rektorer och ledande roller förfinar frågeställningar, stödjer pedagoger genom respons och handledning men också organiserar för nya delar i processen. Tidigare nämnda läroplansdialoger kommer ingå som ett nytt moment för några förskolor. Mallar för pedagogisk planering och analys samt frigörande av tid för individuell dokumentation är ytterligare exempel på hur rektorer organiserar och stödjer på nya sätt. Rektors organisering för att möjliggöra det systematiska kvalitetsarbetet har utvecklats över åren. En och en halv till två timmars kvalitetstid per arbetslag och vecka för analys och planering av undervisningen finns i stort sett på alla förskolor numera. Pedagogiska måndagar eller tisdagar, som innebär en längre arbetsdag för pedagogerna och som avslutas med gemensam tid för utvecklingsarbete, möjliggör för pedagogerna att fokusera på något eller några områden som förskolan prioriterar att utveckla. Ofta samarbetar då flera förskolor inom ett och samma geografiska team. Arbetsplatsträffar (APT) och studiedagar nyttjas också för sådant utvecklingsarbete. Handledning från ledande roller i förskolan till arbetslag, reflektioner på dokumentation med mera är viktiga inslag för att stärka det systematiska kvalitetsarbetet i vardagen. Det blir allt vanligare att ge digital feedback på exempelvis en individuell dokumentation vilket är mer tidseffektivt för alla parter.

Bilden till höger från ett team visar hur olika styrningar från rektorer bidrar till att stödja och stärka pedagogernas systematiska kvalitets- och utvecklingsarbete. Rektorer har i regel större utmaningar att organisera för pedagogernas systematiska kvalitets- och utvecklingsarbete på de mindre förskolorna. Den mindre förskolan är mer känslig för frånvaro av personal i sitt utvecklingsarbete på grund av att antalet kollegor som ska bära arbetet framåt är färre och då kvalitetstid och andra forum kan behöva ställas in vid frånvaro. På en större förskola finns fler pedagoger som kan täcka upp för varandra och vikariebehovet för att få tid till kollegial analys, planering och utveckling är mindre.

Rektorer leder för pedagogers förhållningssätt och ledarskap i undervisningen

Den reviderade läroplanen, Skolinspektionens rapport från 2018 och de dialoger som sker på övergripande förvaltningsnivå med förskolors rektorer riktar utvecklingsarbetet i förskolan mot undervisning och målpuppfyllelse i relation till barns lärande. Styrdokumenten i förskolan är samtidigt tydliga med att uppdraget ska utgå från en helhetssyn där omsorg, sociala sammanhang och leken är grundläggande, se faktaruta. Flera rektorer lyfter för sina pedagoger just lek, glädje, omsorg och andra värdeord som beskriver det förhållningssätt som ska präglade förskolors utbildning och undervisning.

Den reviderade läroplanen tydliggör ansvaret som gäller särskilt för förskollärare och vad hela arbetslaget har ansvar över. Initialt innebar de nya förväntningarna att förskollärarna gavs mycket fokus i utvecklingsarbetet på förskolorna. ”Forskning visar att det viktigaste för en god kvalitet i förskolan är personalens utbildning och kompetens. Utbildningens kvalitet i förskolan kan öka när även annan personal i barngruppen, utöver förskollärare, har utbildning inriktad mot yngre barn och erfarenhet från sådant arbete.”⁹

För att säkerställa att kompetensen är hög och utvecklas för alla professioner, och att förebygga en kultur där de olika professionerna ses som olika viktiga snarare än att de kompletterar varandra, väljer nu flera förskolor att också barnskötare och andra

Förskolors uppdrag

”Helhetssyn

Utbildningen i förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på barn och barnens behov, där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. (...) Förskolan ska vara en levande social gemenskap som ger trygghet samt vilja och lust att lära.”

Källa: Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan (Lpfö 18)*. Sid. 7

”Lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande

(...) Lek ska ha en central plats i utbildningen. Ett förhållningssätt hos alla som ingår i arbetslaget och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande.”

Källa: Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan (Lpfö 18)*. Sid. 8

⁹ Skolverket (2017). *Målpuppfyllelse i förskolan*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer. Sid. 15

professioner får riktad kompetensutveckling och handledning av läroplansuppdraget.

Gemensamt för de områden som beskrivs ovan är pedagogers ledarskap gentemot barnen och varandra. Det finns ett riktat utvecklingsarbete på flera förskolor för det pedagogiska ledarskapet och för att höja professionerna därigenom, vilket ska leda till en mer kvalitativ utbildning och undervisning. Arbetet handlar ofta om att utveckla en mer professionell kultur, vilket ses som svårare på den mindre förskolan.

Målarbetet bidrar till utvecklingsarbetet

Målstyrningsarbetet, som tar sin utgångspunkt i nämndens mål och förvaltningens strategier, har under våren 2020 inneburit utvecklingsplansarbete på respektive förskola. I några fall påbörjades arbetet med att prioritera utvecklingsområden i den framtidsinriktade planen med personalen redan hösten 2019. Utvecklingsplanernas syfte är att visa på en tydlighet och långsiktighet för förskolans utvecklingsarbete och det ska bidra till att rektor och personal kan hålla i förskolans vägval för att nå ökad kvalitet. I förskolans organisation arbetar de geografiska teamen ihop för att stödja och stärka varandra i utvecklingsarbetet. Ofta innebär det att rektorer tillsammans med ledande roller inom teamet kontinuerligt analyserar och planerar för utvecklingsarbetet, och respektive förskolas hela personalgrupp involveras vid APT och/ eller studiedagar. Arbetsättet stödjer både delat och distribuerat ledarskap på förskolorna, det vill säga att rektor tillsammans med leder arbetet framåt.

Kvalitetsdialogerna har fokuserat på *vad* förskolorna ser behov av att värna och utveckla i relation till nämndsmålen. Det är tydligt hur nämndens mål genom utvecklingsplansarbetet bidrar till långsiktighet och fokus. En viktig anledning till att de övergripande styrsignalerna nu förverkligas på förskolorna är rektorers delaktighet under processen med att ta fram nämndsmål och verksamhetsplan. Behovet grundar sig i verksamheten och inte utifrån eller uppifrån.

Exempel på utvecklingsområden som identifierats av några förskolor utifrån nämndsmålen syns i bilden till höger, som också visades av en rektor på kvalitetsdialog. Bilden kan ses som ett bra exempel på komplexiteten och ambitionen i förskolornas arbete med att bidra till nämndsmålen och de nationella målen i läroplan.

Förvaltningens stöd i utvecklingsarbetet

Förvaltningsövergripande strategier och utvecklingsarbete har fokus på rektors styrning och ledarskap genom verksamhets- och utvecklingsplansarbetet, och kommer fortsatt utvecklas genom kollegialt lärande för rektorerna i en utvecklingsprocess med *lärgrupper* från hösten 2020. Vidare genomförs riktat arbete för språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt samt digitalisering för ledande roller eller kontaktpersoner i förskolorna. I digitaliseringen ingår både pedagogiska verktyg och tjänster samt arbetet med dokumentation för barns utveckling och lärande. Ytterligare utvecklingsarbete planeras för att stödja förskolorna med barn som har tidiga tecken på NPF samt nätverk för ledande roller på förskolorna med syfte att fördjupa områden i undervisningsuppdraget. Även det systematiska kvalitetsarbetet kommer att utvecklas framöver i syfte att stödja förskolornas analys av undervisningen. För samtliga områden har det skett och sker dialog i rektorsgruppen för att säkerställa att processer och insatser stödjer förskolornas behov.

6. Avslutning

Avsnittet sammanfattar de områden där en tydlig kvalitetshöjning över tid syns samt de utvecklingsområden som identifierats.

6.1. Kvalitet att värna

Beskrivningar och analyser i rapporten visar på en utvecklingsorienterad förskola som tydligt arbetar med att höja kvaliteten på utbildningen och undervisningen utifrån den reviderade läroplanen Lpfö 18 och nämndens mål. Även om arbetet med att utveckla utbildningen och undervisningen går att se som fortsatta utvecklingsområden beskriver rektorerna en utveckling i kvalitet de senaste åren till följd av pågående utvecklingsarbete på förskolorna.

Den gemensamma ledningen på olika nivåer stödjer pedagogernas utvecklingsarbete. Förskolornas arbete framåt utgår från nämndens mål och förvaltningens strategier och har under våren inneburit utvecklingsplansarbete på respektive förskola som fått stöd av det verksamhetsplansarbete som genomförts ihop med rektorerna det senaste året. Rektorers samarbete och stöd av varandra i de geografiska teamen syns tydligt i utvecklingsplansarbetet, och pedagogerna deltar ofta i gemensamma utvecklingsinsatser tillsammans. Ytterligare perspektiv på gemensam ledning är hur rektorer tillsammans samarbetar med ledande roller på förskolorna, och de har också en viktig del i hur rektorer leder och organiserar arbetet med att utveckla utbildningen och undervisningen i teamet och på varje förskola.

Sammanfattningsvis har tre områden identifierats där det finns en utveckling i kvalitet och som bör värnas framåt:

- Systematiskt arbete med att utveckla utbildning och undervisning i förskolan för att höja kvaliteten enligt den reviderade läroplanen Lpfö 18, vilket bidrar till hela undervisningsprocessen: planering – genomförande – analys.
- Rektorers gemensamma ledning i de geografiska teamen, och tillsammans med ledande roller, för att möjliggöra en kvalitativ utbildning och undervisning. Det bidrar både till utveckling av organisation och innehåll för pedagogernas systematiska kvalitetsarbete och utvecklingsarbete.
- Långsiktig målstyrning med fokus på verksamhetens grunduppdrag och medarbetarnas delaktighet för att sträva mot nämnds- och läroplansmål.

6.2. Utvecklingsområden

Utvecklingsområdena för förskolan har framförallt identifierats genom att rektorerna beskriver de som nya eller svåra områden. I dialoger med rektorer framträder också en bild av olika kvalitet på olika förskolor, bland annat med en skillnad i mindre och större förskolor.

Förskolorna har till stora delar liknande utvecklingsområden och i arbetet är rektors pedagogiska ledarskap och organisering, ledande rollers stöd och ledning samt pedagogers förhållningssätt och kompetens avgörande för kvaliteten i utbildningen.

Utbildningen och undervisningen i förskolan ska utgå från en helhetssyn där omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet. Analysen visar att förskolornas utvecklingsarbete syftar till att stärka alla delar av förskolans uppdrag. För att lyckas med att utveckla hela uppdraget arbetar rektorerna med flera olika utvecklingsområden, såsom att stärka pedagogernas ledarskap och professionella förhållningssätt, utveckla lärmiljöer i en helhet, systematisera uppföljning och analys, utveckla hela undervisningsprocessen samt att stärka organisation och kompetens för alla professioner.

Förvaltningens strategier och utvecklingsarbete har fokus på rektorernas styrning och ledning, och prioriterade områden för undervisningsprocessen som drivs av ledande roller och/ eller kontaktpersoner. Övergripande stöd för *hela* uppdraget och utifrån pedagogernas ledarskap, förhållningssätt och kompetens kan utvecklas mot bakgrund av att förskolorna tydligt arbetar för och lyfter fram utvecklingsområden för att nå en sådan helhet. Genom analysen i kvalitetsarbetet och förskolornas utvecklingsplaner får förvaltningsledningen kunskap om områden att stödja framåt.

Dokumentation och analys av utbildningens och undervisningens måluppfyllelse, det vill säga hur förskolan ger varje barn förutsättningar att utvecklas inom de olika läroplansmålen, är ett fortsatt utvecklingsområde. I relation till tidigare år är arbetet mer i fokus och utvecklas konkret på olika sätt, såsom läroplansdialoger och individuell dokumentation av varje barns utveckling och lärande. Förskolor väljer också utvecklingsområden utifrån vad de sett i analyser av olika läroplansmål, även om det inte är tydligt överallt. Att förskolan tydligare analyserar och dokumenterar måluppfyllelsen i de nationella målen är positivt i relation till Skolinspektionens rapport om förskolan i Sverige från 2018, men är ett fortsatt utvecklingsområde mot bakgrund av rektorernas beskrivningar.

Sammanfattningsvis har tre utvecklingsområden identifieras:

- Utveckling av *hela* läroplansuppdraget så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet i utvecklingsarbetet och i utbildningen. Det är av vikt att utvecklingsarbetet bidrar till alla delar av uppdraget, vilket kommande analyser också behöver synliggöra tydligare.
- Systematisera och utveckla arbetet med uppföljning, utvärdering och analys av utbildningens och undervisningens måluppfyllelse. Konkreta utvecklingsområden är bland annat på att öka kvaliteten i analys och dokumentation av barns utveckling och lärande.
- Likvärdiga förutsättningar och likvärdig kvalitet på förskolorna för pedagogernas utvecklingsarbete och barnens utveckling och lärande.

7. Källförteckning

Björklund, Pramling (red.) (2018) *Undervisning, lek, lärande och omsorg – förskolans hörnstenar* i Sheridan, Williams (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket.

Persson-Åkeblom (2011). *Miljön – den tredje pedagogen*. Artikel i *forskoleforum.se*, hämtad 15 juni 2020.

Sheridan, Williams (2018) *Forskning om förskolans undervisning* i Sheridan, Williams (red.) (2018) *Undervisning i förskolan. En kunskapsöversikt*. Skolverket.

Skolinspektionen (2018). *Förskolans kvalitet och måluppfyllelse – ett treårigt regeringsuppdrag att granska förskolan*.

Skolverket.se. *Guide och webinarium om förändringarna i Lpfö 18*. Hämtat 11 juni 2020.

Skolverket (2018). *Läroplan för förskola (Lpfö 18)*.

Skolverket (2017). *Måluppfyllelse i förskolan*. Skolverkets allmänna råd med kommentarer .

Specialpedagogiska myndigheten (2018). *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*.